

(pod ovom sintagmom on podrazumeva Dunav, te analizirana pesma na neki čudan način korespondira sa pesmom »Veliki gospodin Dunav«, objavljenoj u istoj zbirci, u ciklusu »Povratak u Beograd«) i lobanju sveca po kome je grad dobio ime, kao i već dobro poznati podatak da je u ovom gradu podignuto sedam prekrasnih bogomolja (ili »Sedam suncomolja« — kako metaforično kaže Popa). Proces identifikacije u ovoj pesmi je primenjan na širokom istorijskom fondu, a čitava slika grada saopštena je u vidu mitopoeme, narodne predaje ili biblijske legende, tako bliske pesniku. Upravo tim načinom identifikacije i transpozicije poznatih istorijskih i drugih faktora Popa je uspeo da ostvari poetičnu i eterizovanu sliku koja je samo poetskom govoru svojestvena.¹⁸⁾ Dijamantski izbrušena u svim detaljima, ova pesma predstavlja istinski primer reinkarnacije svih onih brojnih egzistencijalnih, nacionalnih, istorijskih, duhovnih i drugih kategorija do kojih je pesniku stalo i koje je on, zahvaljujući simbolično-metaforičnom jeziku, u stanju da eliptično saopšti. Kada je reč o mitu, tada treba zaključiti da Popu prevashodno interesuje slovenska mitologija, za razliku od mnogih drugih savremenih beletrista i mitologa koji su se bavili azijskom, egipatskom, grčkom, skandinavskom i drugim mitologijama.

U okviru tog najšireg opredeljenja Popa će svoje interesovanje posvetiti animizmu i totemizmu, naročito vidnom u knjizi Vučja so (1975), za koju bismo s puno prava mogli reći da predstavlja poemu, mada je, radi preglednosti, podeljena u sedam, međusobno čvrsto povezanih ciklusa: »Poklonjenje hromome vuku«, »Ognjena vučica«, »Molitva vučjem pastiru«, »Vučja zemlja«, »Pohvala vučjem pastiru«, »Tragovi hromoga vuka« i »Vučje kopile«. U nekima od njih, kao na primer u ciklusu »Ognjena vučica«, nalazimo obrazac uže shvaćene kosmičke poeme ili mitopoeme. Kao što je poznato, vuk je nebeski praotac, te nije čudo što je globalni simbol vučica uzet u sinonimnom značenju, kao majka-zemlja ili majka-vasiona. Pesnik nastoji da alegorijskim jezikom restaurira ne samo arhajsku svest nego i arhajsko osećanje sveta, koje nam je utoliko bliže ukoliko su nam poznatiji animizam i totemizam, i to ne samo u našoj nego i u drugim civilizacijama.

Na proces postepenog na istovremeno i konstantnog dozrevanja ukazuje Popa eksplicitno u programskoj pesmi »Čas iz pesništva«, objavljenoj u knjizi Živo meso (1975). Završni stihovi ove pesme imaju izdignuto značenje:

»Ja polako učim
Šta je u pesmi glavna stvar«.

Prvim stihom pesnik pokazuje odnos egzistencije i esencije, dok drugim svesno zavarava čitaoca, jer se njegovo novo saznanje ne odnosi ni na versifikaciju ni na superversifikaciju,²⁰⁾ nego se, bez ikakvog rizika da se pogrešno protumači određen stih i ideja sadržana u njemu, pesma može zamisliti rečju život, jer bavljenje poezijom ne znači ništa drugo nego pokušaj da se pronikne u suštinu življenja. Činjenica da tek sada pesnik saznaje suštinu i što ona, po pravilu, ne prebiva u očekivanim regionima, samo je još jedan dokaz više da je pesnik obogatilo sopstveno saznanje jednim od onih kasnih spoznaja koja mogu da izazovu blago rezignirani smeh. Stoga bismo zaključili da iskustva i saznanja pesnik traži na raznim stranama sveta, te se, u tom kontekstu posmatrano, knjiga Živo meso može tumačiti kao poetski antipod knjigama Sporedno nebo i Uspravna zemlja. Njome je pesnik dosledno sledio princip predstavljanja sveta kroz binarne opozicije.

Na primerenost i primenljivost tog principa ilustrativnom snagom ukazuje i knjiga Kuća nasred drumu (1975). Nasuprot prethodno analiziranoj knjizi, u kojoj je saopšteno mnoštvo detalja iz pesnikovog detinjstva i zavičajja, ciklusom »Vetrokaz« nove knjige, sastavljenim od pet pesama u kojima je tematika i motivika internacionalizovana. Popa širi vidike i granice svog zavičajja, predstavljajući se kao građanin sveta. Pesma »Crvena fanfara«, posvećena Adrijanu van der Staju i Martinu Moju, nastala je u Rotterdamu 1974, »Zlatni rog« u Istanbulu, iste godine, dok je poslednja od njih i ujedno najslojevitija — »Udvaranje stenama«, posvećena Oktaviju Pazu, nastala a Uahaki, 1975. godine. Najlepše od pesama ove provenijencije su »Zlatni rog« »Udvaranje stenama«, budući da je već spominjanu moć identifikacije pesnik ovde primenio na doživljaj novih predela, ljudi i građevina, usvajajući novi ambijent onom prisnošću i poetskom strasnošću kojom je usvajao i zavičajni ambijent, što je besumnje pomoglo recepciji Popine poezije u širim književnim prostorima. To se vidi, između ostalog, i po velikom broju kritičkih priloga i prevoda koje su pisali strani kritičari i prevodioci.²¹⁾

Poslednja, za života objavljena zbirka pesama Rez (1982) emanira već analizirane stvaralačke postupke. Sastavljena od 37 pesama sa prepoznatljivim pretekstom, ona na ilustrativan način pokazuje u kojoj meri je Popa poštovao princip harmonije u komponovanju zbirke. Rez je smišljeno podeljen u tri dela: stožernu pesmu (kičmu zbirke) »Kritika pesništva« (str. 33), u kojoj paradigmatiku osu čini poetski efekatan kraj:

»Kad bih vam ja ustihovao
Sav svoj život
Hartija bi odmah pocrvenela
A zatim se zapalila,«

dok druga dva dela (sâm pesnik kaže »dva krila«) čine korpusi od po 18 pesama, pri čemu simetrično rasporedene pesme međusobno korespondiraju i »predstavljaju parove« (prva i poslednja, druga i preposlednja, i tako dalje). Smišljeno povezane (tematski, stvaralački i lirskim subjektom), ove pesme omogućavaju više načina iščitavanja značenja (od početka prema kraju, od kraja prema početku, od sredine prema početku, od sredine prema kraju, po sistemu koncentričnih krugova i sl.) Estetski vrednovano, najuspelije pesme zbirke Rez predstavljaju: »Kuća«, »Prolaznik i topola«, »Lastin jezik«, »Tajna pošta«, »Raspra o rosi«, »Čovekova četiri točka«, »Poštovanje osovine«, »Sklonište pesnika«, »Velike čitalice«, »Briga u brizi« i već citirana »Velegradska pesma«.

Zanemarimo li postojanje konkretnih povoda, koji su naročito vidni u poslednjim zbirka poezije, preostaje nam da sintagmu »nevidljivi spomenik« prevedemo na metaforični jezik kao — apsolutnu pesnikovu veru u egzistencijalnu i stvaralačku trajnost i osmišljenost poezije kao modela oblikovanja, kao duhovne potrebe. Velikim brojem antologijskih pesama ovo iskustvo Vasko Popa je saopšteno ne samo kao subjektivno nego istovremeno i kao intersubjektivno. To će eksplicitno potvrditi u pristupnoj besedi koju je održao u pesničkoj knjizi Rez kao neophodni predgovor knjizi (str. 11—12), u kojoj pesnik rezolutno saopštava svoja konačna iskustva i saznanja: »Nikad ne treba smetnuti s uma: ključevi pesništva su u samim pesmama, ne izvan njih«.

MRTVAC NA SPRUDU

Dejan Gutalj

NOĆ PRED SAHRANU

Taj smeh, što je pubertet plača
Buši vazduh kraj mrtvačeve glave.
Peni se ljubicašto prvo trača
I gradi svoje maglovite enklave.

Naduvan leš u crevima sabijen zrak
Poljubac u čelo u republiku hladne krvi
Kroz nozdrve žena izlazi prvi mrak
Na tamne svatove, koje su pojeli crvi

JUTRO U GESTAPOU

U zgradi Gestapoa
Tih je proleće
I žena sedi u vrtu na
Stolici uspomena

Jodlanje sa krovova
Otkida joj pletenice

Čovek u crnom pravi ikebanu
Od krvavih zavoja
Ona svira na flauti
Od skalpela

Kotrljaju se njene sandale
U podrum sa psima

Mišićava žena joj brije glavu
Jutarnjim staklom
Ona se javlja krikom
Večernjeg galeba

MRTVAC NA SPRUDU

Odakle dolaziš zvezdo u mrtvu zoru nad sprudom
Naduvana glava pod vrbom, epolete u tihom pličaku
Jesi li pukovnik magle, šta tražiš tim modrim udom
Možda leš drage čekaš u ovom gluhom vrbaku

Da nisi kulisa samo, za neku suludu skasku
Ali nož je zaboden suviše blizu srca
Krv sunca ponovo boji, hladnu nebesku dasku
I jedan se konjić sekunde u tvome pupku kopra

Kako stići do mora, gde plava vatra gori
Plava vatra neba i beli pepeo vode
Ako te sahrane noćas, prestaće da šumori
Tvoje pokojno nebo i zvezdani logor slobode

18)

»Bežala si do kraja večnosti
Učinila još sedam koraka
Prema severu

Izvalila iz rajске reke
Lobanju svog imenjaka sveca
I na temenu joj sagradila
Sedam suncomolja

Zapalila si ispod kubeta
Sedam staraca hrastova
I prellia ih vinom

Oslobodila iz žara sedam gu-
tutki
Otpojala sa njima sedam več-
ernji

Pomirisala si cvet perunike
Zatvorila se u nebesku krunicu
I začutala.

19) O tačkama gledišta veoma zanimljivo piše Boris A. Uspenski u knjizi Poetika kompozicije, Semiotika ikone (»Nolit«, Beograd, 1979), preveo i predgovor napisao Novica Petković.

20) Termin superversifikacija dugujemo Svetozaru Petroviću koji ga upotrebljava u knjizi Stih i oblik (»Matica srpska«, Novi Sad, 1986).

21) Vasko Popa je rođen u selu Grebenac (kod Vršca). Osnovnu školu i gimnaziju pohađao je u Vršcu. Tokom drugog svetskog rata (1943) interniran je u nemački koncentracijski logor u Bečkeru. Studirao je na univerzitetima u Beču, Bukureštu i Beogradu, gde je i diplomirao (na Filozofskom fakultetu, 1949).

Radio je najpre kao novinar u Radio-Beogradu i »Književnim novinama«, potom kao generalni sekretar Društva za kulturnu saradnju Jugoslavija — Francuska, i kao urednik u izdavačkom preduzeću »Nolit« u Beogradu (1954-1979). Umro je 5. januara 1991. godine.

U zemlji je objavljeno desetak knjiga na slovenačkom, makedonskom, rumunskom, albanskom i turskom jeziku. U inostranstvu je objavljeno preko trideset knjiga na petnaestak jezika: engleskom, nemačkom, francuskom, poljskom, švedskom, norveškom, holandskom, češkom, slovačkom, italijanskom, bugarskom, grčkom, mađarskom, hindu i drugim jezicima. Dobitnik je niza domaćih (Brankove nagrade, 1953, Zmajevе nagrade, 1956, Sedmojulske nagrade, 1972, Nagrade AVNOJ, 1978) i inostranih nagrada (Austrijske državne nagrade za evropsku književnost, 1968).

Bio je dopisni član Srpske akademije nauka i umetnosti (1972), dopisni član Akademije Malarme u Parizu (1977) i redovni član Vojvodanske akademije nauka i umetnosti u Novom Sadu (1979).

Prevodio je mahom sa francuskog jezika.

22) O saopštavanju subjektivnih i intersubjektivnih saznanja i iskustava pisali smo u monografijama Reč o reči — Poetika Ace Sópova (»Novo delo«, Beograd, 1986) i dvotomnoj monografiji Poetika Slavka Janevskog (I-II), »Slovo«, Kraljevo, 1989).